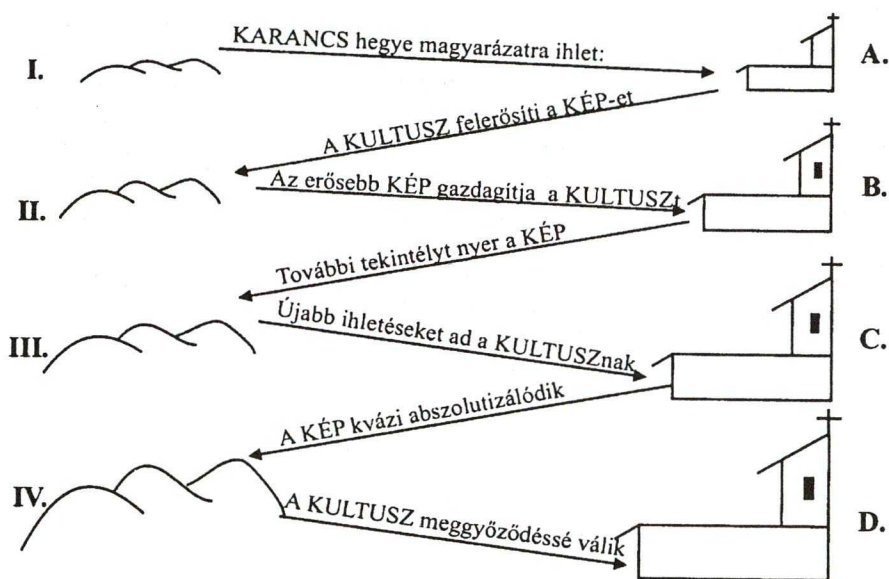

Hetény János

„AZ Ő GYÓGYÍTÓ EREJE BENNE VAN!”

A Nógrád megyei Karancs-hegy kultuszt ihlető szerepe

(I) A „KÉP” itt egy sajátos természeti adottság és ennek történelmi öröksége. Nevezetesen a Nógrád megyei *Karancs hegye*. A hegy hármass tagozatú, miocén-kori andezitlakkolit-tömeg. (Tehát – szerény számítás szerint is – legalább 6–10 millió éve tekint szét a vidéken!) Legdélibb, markánsan elkülönülő tagja – melyről most fogunk beszélni –, 687 m tengerszint feletti magasságú, relatíve pedig eléri nagyon meredeken a 320 métert is. A leírások, az idegenforgalmi ismertetések a „környék ékességének” nevezik. Ez tehát a jellegzetes *természeti adottság*. (1. kép)

A történelmi örökség pedig – mondhatjuk –, ennek megfelelő. Dornyay Béla már 1929-ben felismerte az őskori sáncmaradványokat, melyeket bronz-, illetve vaskoriaknak határozott meg.¹ Mint bronzkori telepet és a pilinyi kultúra lelő-

¹ Dornyay 1929. 66–67.

helyét említi Patay Pál.² Nováki Gyula ősrégész 1990-ben végzett terepkutatását nem publikálta, felhasználását átengedte számomra.³ Szerinte a hegy tetejét hosszúságú plató képezi. Ennek déli fele csúcsosan végződik, markáns pereme jól meghatározható, átmérője kb. 45×23 méter. Ezt foglalja el az általa feltérképezett telephely, melyet ő őskori földvárnak minősített. (2. kép) A kutatásban utóda, Szilas Gábor, 1997-ben módosította a véleményezést. Ő a lekerekített háromszög alakú platót 150×130 méteren kutatta és a helyszínen található cseréptöredékek alapján a késő réz-, de inkább a késő bronzkorból datálta, és leginkább az ún. Kyjatice-kultúrához tartozó, nem földvárnak, hanem refugális telephelynek tartja. A földsáncokat középkori erődítésnek véli. Hangsúlyozza azonban, hogy a kérdés tisztázására a heggyerem és a sáncok átvágására volna szükség.⁴

Az őskori történelmi örökség tehát folytatódik: a hajdani földsáncok közepén található egy Árpád-kori, román stílusú kápolna apszis-maradványa. (4. kép) Vanak innen középkori kerámia-darabok is a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeumban. A szakemberek azonban nem győzik hangoztatni, hogy a kápolna többszöri laikus helyreállításakor egyik esetben sem történt meg a közvetlen környék régészeti átalakulása. Ez pedig fontos lett volna. Úgy tűnik ui., hogy a platót a középkorban erősítették meg földsáncokkal. A csúcs átvágása kutatóárokkaival adhatna erre bizonyítást.⁵ Frics Gyula szerint Dornyay Béla ásatásai a legkorábbi pénzlelet IV. Béla korából való.⁶

Mindmáig érvényes az egyik hajdani lelkipásztornak találó megjegyzése, hogy *mind, akik csak látják, oda járnak! A „KÉP”-nek (a Karacs-hegynek) ez az állandó, szem előtti jelenléte minden korban vonzotta, egyszersmind magyarázatra, értékelésre készítette az ott lakókat, azaz*

(A) KULTUSZT hozott létre.

A régészet ugyan nem tudja igazolni, hogy a *Karacs-hegy* áldozó-hely is lett volna, amint ezt sejteti Pápai Károly.⁷ „*A Karacs kiváló tisztelet tárgyát képezte minden időben. Ez könnyen megérthető, ha meggondoljuk, hogy e hegy mesze környéken legtömesebb és legmagasabb kiemelkedése. Mint ilyennek már szerepe lehetett a honfoglaló magyarság, sőt az ez által itt talált nép mithosában.*” Belitzky János egyenesen ősvallásunk istenasszonyának szeretné tulajdonítani.⁸ De azért ezek a nagyon tetszetős feltételezések mégsem zárhatók ki teljesen sem az őskort, sem a magyar honfoglalás első idejét illetően. Keresztény szentélyek ui. szívesen telepedtek korábbi pogány kultushelyekre.⁹

Azt viszont már „tudja” a helyi hagyomány, hogy a hegyre menet érintett Tarác-csurgó és a Tarác-kút egy itt lakó remetének emlékét őrzik ősaink bejö-

² Genthon szerk. 1954. 17, 20.

³ 2002. január 4-én kelt levelében.

⁴ Szilas 2000. 61–65.

⁵ Majcher Tamásnak, a szécsényi múzeum középkori régészének szóbeli közlése

⁶ Frics Gyula 1987. 331.

⁷ Pápai 1984. 5.

⁸ Belitzky 1978. 80.

⁹ Vö.: Bálint–Barna 1994. 27.

vetelésének korából.¹⁰ Szent László király is itt kezdte a harcot a besenyőkkel. Könyörgött a Szűzanyához, hogy küldjön vizet, mert a sereg elpusztul. Azt az intést kapta, hogy kardjával piszkálja meg a követ, víz fog előjönni. Hát a Margit-forrásnál csakugyan ritkább a kő, ott piszkálta meg! Innen mentek Szentkút felé. Ott talált maga előtt egy szakadékot. Csodálkozott, hogy át tudja-e ugratni? Aztán nekiment és így menekült meg az ellenségtől. Ezt Feri bácsi, a remete tudta így. Borznaki szerint viszont innen ugratott Szentkútra.¹¹

A muhi vereség (1241. április 11.) után pedig – így tudják, ámbár ez a tág környéken “vándormotívum”, ide azonban különösen jól illik –, IV. Béla király kis csapatával erre menekült, (3. kép) itt *lapult* meg először a *Karancs-hegy* erdős tövében. Innen lenne a falu neve: *Lapujtó*! A királynak álmában megjelent volna Szűz Mária és megvigasztalta őt – így Belitzky János.¹² Hálából – szövi tovább a hagyomány –, lánya építette a többször helyreállított, ámde csekély maradványaiban máig hiteles kápolnát (4. kép), és ő járt a nevét viselő Margit-forráshoz is. Ez persze a zsenge korban a veszprémi apácázárdában nevelkedő, majd pedig 10 éves korától a Nyulak-szigeti kolostorba zárkózó Árpád-házi Szent Margitnak semmiképpen sem tulajdonítható. De a hagyomány azért nem egészen légből kapott. Az 1761. évi Canonica Visitatio tanúsítja, hogy a kápolna titulusa Antiochiai Szent Margit szűz és vértanú (15 évesen meghalt 275-ben Kisázsiaiban). Ő a magyar középkornak kedvelt védőszentje, mióta II. Endre (Margitunk nagyatyja) a sikertelen szentföldi hadjárata során magával hozta a vértanú szűz koponya-ereklyéjét. Antiochiai Margitot *Patrona Regni Hungariae*-ként tisztelték és IV. Béla és Laszkarisz Mária tíz gyermekük közül a 3. leányukat is a keresztségben erről a Margitról nevezték. Erős tiszteletét mutatja, hogy a 2. Katalin és eme 3. Margit gyermeküknek korai halála után az 1242-ben nagy szorongás közt született tizedik gyermek szintén a Margit nevet kapta. A király megmenekülésének tulajdonított kápolna eredeztetésére még egy „hitelesítő” lehetőség: IV. Béla 1242–43-ban máris az ország felső régióit szervezte.¹³ E közben rendelkezhetett a kápolna építése felől is.¹⁴

Tudjuk, hogy a földrajzi helynevek a hajdani eseményeknek jó konzerválói. Nos, van itten a közvetlen közelben *Csatavölgy*, *Bégtemető*, *Kopplálóhegy*: a vidék a török időkben végvári harcok színtere volt. Erről is tudnak regélni a helybeli öregek.

A kultusz tehát – a maga módján – gazdagodik!

(II) Az alakuló-gazdagodó kultusz *felerősíti a Karancs-„kép” értékét*: angyalok építették, illetve helyezték át csodás módon Margit kápolnáját. Ez a kápolna-romnak Varga Lajos, az ismert búcsúi ponyvairat szerző által versbe foglalt

¹⁰ Hetény 2000. 39.

¹¹ Hetény 2000. 46–47.

¹² Belitzky 1978. 79.

¹³ Lovas 1939. 67–69. – Király 1979. 44–46.

¹⁴ Kiel, Elisabeth 1970. 18.

legendája, melyet máig is énekelnek a kegykápolnánál.¹⁵ Szakszerű besorolás szerint a III.4.-típus: csodás jelek mutatják a hely „kegyelt” helyét.¹⁶ A históriát már Pápai Károly is hozza¹⁷ – de persze nem Varga Lajostól, hanem mindketten a vidék nem is egészen egyöntetű hagyományából – eképpen említi ugyanis: „Egy somos-újfalui közlés szerint a kápolnát ‘valami cseh nemzet’ építette. Ez a kápolnát erede-

Hal - gas - sa - tok i - de, buz - gó ke - resz - té - nyek,

3 Egy szent tör - té - ne - tet be - szé - lek el nek - tek

5 El - mon - dom e hely - nek ré - gi tör - té - ne - tét *

7 És e - zen rom - ba - dőlt temp - lom e - re - de - tét.

tileg a Kis-Karancsra, egy a jelenlegi helytől éjszakkeletre eső alacsonyabb csúcsra, akarta építeni. Azonban, amit nappal építettek, azt éjjel áthordva találták, arra a helyre, ahol a kápolna ma áll. E helyre angyalok hordták át a köveket, 'azért olyan szent hely a kápolna'".

A Varga Lajos-féle história az alábbi:

Dicső Szent Margit, a Béla király lánya
Magyar hazánknak a tündöklő csillaga;
Egyik szikla csúcsán a Karancs hegyének
Zárdát és templomot építtetni kezdett.

Midőn lerakták a templom alapfalát,
Az este beállván, elhagyták a munkát.

¹⁵ Varga Lajos (é.n.)

¹⁶ Ld. Bálint-Barna 1994. 267.

¹⁷ Pápai 1894. 5.

És midőn másnap az építő mesterek
A munkát folytatni ismét visszatértek,

Egyik bámulatuk a másikat érte,
Oly nagy meglepetés várta ott mindenikre,
Mert amit néhány nap alatt építettek,
Ott az alapfalból egy követ sem leltek.

Újból kezdték hát az alapfalat rakni,
De másnap reggel nem volt már ott semmi.
Több éjjel így ment ez, hogy falat s köveket
Elhordták onnan a láthatatlan kezek.

Végre egyik munkás keresztül a völgyön,
Amint végignéz a gyöngyharmatos fűvön,
Több gyalogösvényt lát, mely egy másik bércre
Vezet a Karancs hegy másik tetejére.

Csodálkozva nézték e gyalog utakat,
Mert azon a helyen járni sosem szoktak.
Elindultak tehát, merre az út vezet,
És azon elérték ezen Karancs hegyet.

Nagy csodát láttak ott, mert ottan szemlélték,
A más helyen épült templomnak a részét.
Ott vala minden kő, egymásra felrakva,
És felépülve a templom alapfala.

Angyali szent kezek hordták azt e helyre,
A szűz Máriának dicsőítésére.
Dicső Szent Margit az Isten ujját látva
Az építést tehát e szent helyen folytatta.

Terjedelmes zárdát s templomot épített,
S ez a hely Mária kedves kegyhelye lett.
Nagy búcsújáróhely volt itt hajdanába,
A tizenharmadik, s negyedik századba.

De midőn a török itten uralkodott,
Ki annyiszor tűzzel és vassal pusztított,
Itt is lerontá a templomot és zárdát,
Melynek most is lehet látni omladékát.

De a jámborságot és szent érzelmeket
Nem téphették széjjel a vad, pogány kezek,

Mert hű gyermekei a szűz Máriának
Buzgó érzelemmel gyakran idejárnak.

És évről-évre a szentelt romok közül,
A buzgóság hangja az ég felé zendül.
A százados erdő s hegyeknek orma
Mind ezt visszhangozzák, üdvözlégy Mária.

A szentelt romoknak, mintha szíve lenne,
Egy kis kápolna ékeskedik benne,
Amely nem régóta van odaállítva,
A keresztény hívek buzgólkodására.

Hogy e kis kápolna létezését nyerte,
Ez egy jó keresztény barátunknak műve.
Nevét említeni tiltja szerénysége,
Írja be az Isten az élők könyvébe.
Nevét említeni tiltja szerénysége,
Írja be az Isten az élők könyvébe.

(B) Az „erősebbé” lett KÉP ösztönzi, gazdagítja a KULTUSZ-t: a történelem viharaitól sokszor lerombolt kápolnát szívós ragaszkodással mindig újjáépítették. A legutóbbi nagy újjáépítéséről írta a nagy összefogás vezetője: *„Ahogyan a helyzet normalizálódott, elhatároztuk, hogy helyreállítjuk ezt a nemzeti kincsünket.”*¹⁸ Gondosan vigyáztak rá, hogy az angyalok által épített kápolnamaradék sértetlen megmaradjon. Büszkeséggel mondogatták nekem:¹⁹ *ez a legszentebb hely!* Pápai Károly,²⁰ a vidék egyik alapos ismertetője már ugyanezt hallotta tőlük: Azoknak, akik innen a mátraverebélyi szentkútra, vagy Selmecre zárandokoltak, szokták volt mondani amazok: *„miért fáradnak oda, mikor a Karancsnál nagyobb, régibb szent hely nincsen. Isten rendeléséből nagy, szent hely ez...”* Csak ennek ismeretében-hitében érthető, hogy átmeneti romos állapotában sem szűnt meg a hozzá való ragaszkodó búcsújárás. A 18. századtól remeték is lakják. Kis kertjük rekonstruálható, remetelakjuk – ha alaposan átalakítva is – mindmáig megvan, és időről-időre újabb vállalkozó is akad remetének.²¹

(III) A KULTUSZ növekedésétől újabb tekintélyt nyert a „KÉP” észlelhető *Karancs vonzása, sőt varázsa és hatalma* – „Nagyon szép a Karancs!” – mondták csak úgy, ismeretlen fuvarosok, akikkel éppen találkoztunk.²² Jobban szeretik, mint a tekintélyesebb Mátrát, mert – mint mondják – „A Mátrából nem lehet kilátni!” Mocsáry Antal éppen ezt írta a Karancsról: *„Innét tiszta időben ezen Vármegyének*

---

¹⁸ Szöllős Géza a Tarjáni Tükör hetilapban 1990. jún. 28.

¹⁹ Hetény 2000. 15. 29–30., 32., 50. stb.

²⁰ Pápai 1894. 5.

²¹ Hetény 2000. 35.

²² Hetény 2000. 49.

nagyobb részét el lehet látni, főképp napnyugot felé, sőt még Nagy Hont Vármegyének is egy részét.”²³ – „Valami érzet! Uram, jó nekünk itt lenni!” – sóhajtott fel annak idején Boroznaki Pál.²⁴ Egy bizonyos adatszolgáltató öccse, mielőtt a tizennégyes háborúba bevonult „Aszongya, még egyszer menjenek ki a Karancsra!”²⁵ – „Mert ott nagy kegyelmeket lehet kapni!” (Telek Olga, 2001. évi gyűjtés 38.) – Sztálin születésnapján az erdőgazdaság egy hatalmas máglya rakását „ajánlotta fel”. De nem akart égni, pedig leöntözték petróleummal; „A karancsi Mária nem engedte, csak füstölt.”²⁶ – Emlegetik egy bizonyos lelkipásztoruk szomorú esetét. Már látták rajta, hogy készül elhagyni hivatását. Erre rimázkodtak neki: „Atya, menjen fel a Karancsra!” Sajnos, nem ment fel és kilépett. Mondták: „Lám, nem ment fel, - így járt!”. Forgách Zsigmond nádor özvegye, Pálffy Katalin az 1640-es években mezítláb zárandokolt a hegyi kápolnához, búcsúnyerés és vezeklés szándékával.²⁷ Vannak, akik télen is megmásszák a hegyet, ünnep nélkül. Említenek egy lapujtói evangélikus asszonyt, aki félméteres hóban, mínusz 20 fok mellett ment fel a Karancsra, hogy karácsonyra kitakarítsa a kápolnát.²⁸ Máskor meg szünni nem akaró eső kísérte útjukat a meredek lejtőn, ám eltéríteni nem tudta őket szándékuktól.²⁹

(C) Ebbe a történelemtől és emberi ragaszkodástól átszőtt kistáji miliőbe született be 1889-ben Lapujtőn *Boroznaki Pál*, egy mihálygergei édesapától és egy lapujtói édesanyjától. A módos parasztcsaládból való apát is elhívta a környék új munkalehetősége a szénbánya, de ő félt, *hogy agyonnyomja a bánya*, és ezért csak külszíni rakodó munkát vállalt. De aratni is elment és szőlőpásztor is volt. Nyolc gyermekükből csak két lány és a mi Boroznaki Pálunk érte el a felnőtt kort. 12 éves korában állt munkába és 18 éves koráig ő is külső rakodó munkaként dolgozott. Utána viszont leszállt a bányába és sokáig csillás, majd vājár, végül csoportvezető lett. 1937-ben *szanálták* a bányától, mert az 1931. évi pápai körlevél alapján (*Quadragesimo anno*) keresztény munkásmozgalom kezdeményezője lett. Végül napszámosként a *Karancs-hegy* kőbányájánál dolgozott. 1969-ben hunyt el, 80 éves korában. Ez az ő külső története. De ezeket csak töredékekben lehetett tőle megtudni.³⁰

Annál készségesebben beszélt szíve-lelke fő gondjáról, a búcsújárásokról és a Karancsról. Egyszerűen *utána szokott a búcsúsoknak* és annyira megkedvelte, hogy nem tudták többé eltiltani. Tizenkét éves korától már búcsúvezető lett. Megkedvelték a jó hangú jámbor legénykét és seregestől vettek neki a zárandokok búcsúi ponyvafüzetkéket, kiöregedő előimádkozók pedig rája hagyták iratkáikat.³¹

²³ Mocsáry 1826. 37.

²⁴ Hetény 2000. 34.

²⁵ Hetény 2000. 64.

²⁶ Hetény 2000. 66.

²⁷ Bél 1742. Lib. IV. pag. 7. és Lengyel-Limbacer 1997. 97.

²⁸ Vargáné Hakkel Ilona levelei: 2002. 02. 10. és 2002. 06. 06.

²⁹ Nógrád megyei Hírlap, 1993. Szőlős dokumentáció 20.

³⁰ Hetény 2000. Az életrajzi adatok többszöri beszélgetésből adódtak.

³¹ Hetény 2000. 13–14.

Mindjobban telítette az a gyönyörű nagy vonzalom, hogy nekik is volt kegyhelyük, az a romba dőlt, deszkatákolmánnyal kifoltozott kápolna a Karancs hegyen. „Oda vót a vonzalmam gyermekkorom óta, és mindig azon vótam, hogy tehetném szebbnek.” Plébánosa megérezte rajta ezt az odaadó készséget és 1925-ben megbízta a kápolna gondnokságával. Jóra tett! Boroznaki elhatározta, hogy felépíti a szent helyet, vigyázva az angyaloktól emelt boltív sértetlenségére. Egy esztendő alatt sikerült is neki. De nem tudott nyugodni. 1927–28. volt az az idő, amikor sugallatba jött, mert Mária úgy akarta. A búcsús ponyvairatokból jól ismerte a Szentszűz haláláról és megdicsőüléséről szóló történeteket, de „azért nem tuttam a temetést még, csak mikor megtörtént a kijelentés”.³² Próbáljuk higgadtan összehozni. Nagyboldogasszony napjának országszerte ismertek a szokás-töredékei: temetőben egy újonnan ástott sírgödör mellett olvasót imádkoznak, virrasztanak, virágot szenteltetnek stb. Ezeket Boroznaki összegezte, egybe szerkesztette és mintegy „kimondta” a jámbor népi igényeknek éppen megfelelő áhítatot. Jó érzékkel a századok zárandoklataival megszentelt Karancs-hegyre helyezte a széles körben azóta már „Mária halála, temetése és mennybevétele” néven kedvelté vált népi szertartást. Alapja az ókeresztény apokrif irodalomból jól ismert *Transitus Mariae*, mely a *Makula nélkül való Tükör* és más népkönyvek révén a búcsúi ponyvairodalomba jutott. Varga Lajos, és Gitzy György füzetei tudva-tudatlanul 1600 éves keresztény hagyomány láncolatába sorolták be a Karancs-hegyi paraliturgiát. Kezdődik egy keresztútjárással, mert *mink is úgy csináljuk, mint Mária*, aki naponta végigjárta Fia szenvedésének állomásait. Majd következik a hosszú, 55 versszakos legendaballada (Mária vágyakozása Fia után, angyal közli közeli szent halálát, az apostolok csodás megérkezése, Mária elszenderedése, Jézus érkezése, a temetési menet, majd a 3 napos virrasztás, mely után észlelik az üressé vált koporsót.) A temetési menetet ők is megelevenítik Mária koporsójával. Visszatérve elbontják a ravatalt és hajnalig örvendező-dicsőséges virrasztást tartanak számos olvasóval, litániákkal. Sok énekkel „*Ilyen csak Jeruzsálemben van, meg itt!*” – mondják örömmel³³ (5., 6., 7., 8. kép). Amikor pedig 1953-tól a katonaság eltiltotta a határközeli hegyikápolna látogatását, lehozták a szokást a karancslapujtői templomba. Boroznaki 1969. évi halála után a közeli Karancsberény és Karancsság asszonyai éltek a példával és ők is lehozták a Mária-halála megünneplését saját falusi templomukba. A szokás azonban eredeti helyén, a kápolnahegyen is megmaradt. Mindezt tartalmazza a búcsúsok kézikönyve.³⁴

(IV) A KULTUSZ-nak ezzel a sokszerű reagálásával az eredeti KÉP, a földrajzi KARANCS kvázi abszolutizálódik:

„A palócok szent hegye” – állapítja meg már helyi ismeretei alapján Pápai Károly földrajzi író.³⁵ Itt van a világ közepe. Findura Imre feljegyezte azt a monda-

³² Hetény 2000. 14–15.

³³ Hetény 2000. 15.

³⁴ Hetény 2002.

³⁵ Pápai 1894. 5.

tát, mely szerint a Karancs tetején nő az égig érő fa.³⁶ Sabján Ferenc költő³⁷: „Palóc Olimposzon” c. verssel hódol:

KARANCSON lobogás van, / Múlt és jelen fölött
Sóvárog, emelkedik lelkem; / Megközelítettem a végtelent,
Dagálllyal küzd szemem. / Étkezem illatában,
Iszom völgyének melegét, / Szúrólángjától érdesebbet
Nem merítettem rég’

.....
Újjászülettem zsongó lázban, / Szűzillat, lángolás követ.
Vággyal bombázom magam, / Számuőzött lett a magány,
E határtalan nászban? / Állok az „Olimposz” tetején,
Nézem a lángszívű bazalttömböket / Melyet az Óvilág lángjai emeltek.

Ugyanő írta nekem 2001. október 28-i levelében: „Imádom azt a tájat, legalább évente elmegyek Salgótarjánba, úgy nem jövök haza [Nagykanizsára – H. J.], hogy a Karancsra, a kápolnához föl ne menjek. Az idén is hála Isten már 4-szer voltam fönt.”

A 2001. évi második gyűjtőutam egyik kísérője – egy főiskolai végzettségű és nagyon széles társadalmi ismeretsséggel rendelkező asszony – érdekes megfigyeléseket tett: „Belépve a kápolnába, különös érzés kerített hatalmába, nagy boldogság, nyugalom, öröm, miközben fizikailag heves szívdobogást éreztem.” Ugyanezt tapasztalta unokaöccsénél, a bécsi műszaki egyetem hallgatójánál, aki „átszellemlült arccal jött ki”. Kezdték figyelni a többiek, pl. megkérdezték a tv operatőrt, mit érzett? „Igen nagy energiákat, belső megnyugvást, marasztaló boldogságot és heves szívdobogást.” Erre fel beküldték „Brekit”, az egyik tv asszisztenst, akiről tudták, hogy hitetlen. „Egyszer csak látjuk ám, hogy Breki arca elváltozik, öröm tölti el, s már vagy 1 órája nem akar kijönni. Amikor hívásunkra végre kijött, elmondta, hogy ő ezt még sohasem érezte. Mintha újra édesanyja közelében lenne (!), boldogság és nyugalom költözött a szívébe, ami egyébként erősen dobogott...” – Férfiak közül, akik részt vettek a kápolna 1991. évi helyreállításában, az egyik ott levő vallotta, hogy azóta megváltozott életük: „Jobbak akarnak lenni és mindenütt hirdetik a Karancs csodás erejét.” A kápolnához közeli piknikezésre kialakított helyen egy vidám társaság múlatta az időt a 2001. évi virrasztás idején. Este 10 óra felé közülük két gyermek jött fel a kápolnához nézelődni. Áhítattal figyelték az imádkozó közösséget. Jó idő múltán értük jött az apjuk, de a látványra ott ragadt. Megérkezett az asszony is, el akarták vinni a gyermekeket, hogy lefektessék őket. Végül az asszony meleg holmit hozott, és mind ott maradtak. A gyermekek alva, a szülők bámulva. Hajnali 2 óra felé vitték el a gyermekeket, de mindkét szülő visszatért és hajnalig maradt. Nehezen oldódtak; keresztleletlenek és hitetlenek voltak. „De ma éjszaka megfordult a dolog – nyílt meg végre a férfi – Higgye el, bejártam fél Európát, rendkívüli élményekben volt már részem, de ilyet még nem láttam, nem éreztem. Nem vagyok egy érzelmes ember, de itt valami

³⁶ Findura 1885. ápr. 12. és 19.

³⁷ Érzelmek hálójában. 1999. 63.

rendkívüli szeretet árad szét. Mintha anyám ölében ülnék (!!! Ezt mondta Breki is!) Elhatároztuk a feleségemmel, hogy keresünk egy katolikus templomot, és megismerjük közelebről ezt. Mi és a gyerekek is.” – A már idézett Breki a tv stábtól meghatódottan így búcsúzott: „Soha életemben nem fogom ezt elfelejteni. Ilyen szépet még nem éltem meg, ilyen felkavaróan erőteljeset sem. Rendkívüli élmény volt köztetek. Talán az sem véletlen, hogy én ide kerültem. De a 12 éves fiamat szeptembertől beíratom hittanra, az biztos! Együtt járunk templomba, ahol én több mint 20 éve nem voltam.” És elcsuklott a szava. (Legújabb értesülésem szerint meg is tette!)

(D) Mindezek egymásra rakódó és egymást átható hatására KARANCS KULTUSZA általános meggyőződéssé vált. Az olyan leány, aki a távolabbi vidékről is elmegy a Karancsra, korábban jut férjhez, és térden megkerüli a kápolnát, meglátja, ki lesz a férje.³⁸ – A szent világából való részesedés vágya készítetett egy karancslapujtői asszonyt (Gyurcsik Sándorné Lantos Mária 1918-ban) és tette „értelmessé” cselekvését, amikor a hegyen lévő keresztől több kilométeren át gyalog húzott haza egy nagy száraz ágat, hogy majd e „Boldogasszonykor” a Karancsról származó fa tűzénél öntse meg a „mákos gubót” karácsonykor: „Ez egy fogadalom vót akkor nekem. Eltettem, és arra vigyáztam, hogy az emberem össze ne vágja.”³⁹ Ilyen a karancsi búcsúból hazavitt tölgyfagallyról értesít Bálint–Barna is.⁴⁰ – Valami hasonló érződik Sabján Ferencnek 2001. november 13-án kelt soraiból is, melyben megköszöni a kérésére neki megküldött karancsi könyvem e szavakkal: „Így a KARANCS velem lehet akkor is, ha nem vagyok ott; itt Nagykanizsán is. Követ is tartok, melyet a kápolnától hoztam; polcomon a szobámban.” – Ismeretes a Nagyboldogasszony-napi virág, ill. gyógynövény-szedés szokása. A „hagyomány rendjének” egy érdekes „üt-közését” figyeltem meg az 1952. évi virrasztás után. Elszéledt a búcsúsnép, néhány maradék asszony azon morfondírozott, hogy a Mára-ravatal sok virágából vihetnének-e? Végül megállapodtak a szentenciában, hogy halottól nem szabad haza vinni virágot!⁴¹ Szűz Mária halotti szobrát ugyanis egy „friss” halottként tekintették! – Ebbe a meggyőződéses körzetbe sorolható az is, hogy hónapokkal a 2001. évi virrasztás után postai csomagban utánam küldték a felravatalozott Mária koporsójából kivett leplet (terítőt) azzal az üzenettel, hogy betegségem miatt vessem az ágyamba, mert „az Ő gyógyító ereje benne van!”

A KARANCS-KÉP állandó jelenvalósága és a KULTUSZ életereje oly termékeny, hogy kettejük folyamatos egymásra hatása újabb és újabb megnyilatkozásokat hozhat létre ezután is.

Irodalom

BELITZKY János

1978 Észrevételek és feltételezések a Palócföld középkori település-földrajzához és történetéhez. Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve IV. 73–110.

³⁸ Pápai 1894. 5.

³⁹ Lengyel–Limbacher 1997. 32.

⁴⁰ Bálint–Barna 1994. 229.

⁴¹ Hetény 2000. 113.

BÁLINT Sándor–BARNA Gábor

1449. *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza.* Budapest, Szent István Társulat.

BÉL, Matthias

1742. *Nititia Hungariae Novae historico-geographico.* Viennae.

DORNYAY Béla

1929 *Salgótarján és a Karancs-Medves-vidék részletes kalauza.* Salgótarján. A szerző kiadása.

FINDURA Imre

1885 *Palóc világ. Tanulmány. Nógrádi Lapok és Honti Híradó* ápr. 12. és 19. sz.

FRICS Gyula

1987 *Nógrád megye részletes műemlékjegyzéke.* Salgótarján.

GENTHON István szerk.

1954 *Nógrád megye műemlékei. Magyarország Műemléki Topográfiája III.* Budapest. Akadémiai Kiadó.

HETÉNY János

1954 *Nagyboldogasszony virrasztása. Egy terepkutatás jegyzetei 1951–1952.* Devotio Hungarorum 7. Szeged. Néprajzi Tanszék.

2002 *Alkonyattól virradatig. Nagyboldogasszony virrasztása a Karancs-vidéken. A búcsúsok kézikönyve.* Sopron. A szerző kiadása.

KIEL, Elisabeth

1970 *A szeretet nagy szentje.* Budapest. Szent István Társulat.

KIRÁLY Ilona

1979 *Árpádházi Szent Margit és a sziget.* Budapest, Szent István Társulat.

LENGYEL Ágnes–LIMBACHER Gábor

1997 *Népi vallásosság a Palócföldön.* Balassagyarmat. Nógrád megyei Múzeumok Igazgatósága.

LOVAS Elemér

1939 *Árpádházi Boldog Margit élete.* Budapest. Szent István Társulat.

MOCSÁRY Antal

1826 *Nemes Nógrád Vármegyének Históriai, Geographiai és Statistikai Esmértetése.* 2–4. Pesten

PATAY Pál

1954 *Nógrád megye régészeti emlékei.* In: GENTHON István szerk. *Nógrád megye műemlékei. Magyarország Műemléki Topográfiája III.* Budapest, 13–34.

PÁPAI Károly

1894 *A Karancs és a karancsalji palócok.* Budapest.

SABJÁN Ferenc

2001 *Érzelmek hálójában.* Nagykanizsa. Zalai Írók Egyesülete.

SZILAS Gábor

2000. *Karancsalja-Kápolnahegy – Egy újabb magaslati telep a késő bronzkorból. Ősrégészeti Levelek 2.* 61–65.

VARGA Lajos

é.n. *Karancshegy liliomszálak ének fűzérke.* Jász-Árokszállás. Lőw-nyomda.

***

A képek eredete: (1.) Légi felvétel a karancslapujtói Önkormányzattól, (2.) Nováki Gyula felmérése, (3.) Miniatura a Képes Krónika 177. oldaláról, (4.) Barna Gábor fotója, (5.) Vlasicsné Ságodi Mária felvétele, (6., 7., 8.) saját felvételek.

János Hetény

„His Healing Force Is in It!” The Cult-Inspiring Role of the Karancs Mountain in Nógrád County

The „picture”, in this case, is a specific natural object: the Karancs Mountain and its historical heritage. The mountain encouraged the people to create an explanation for its existence in every historical era, thus, the cult of the place was developed. In the local epic tradition Saint Ladislav, the Tatar Invasion, Béla IV and Saint Margarete from the Árpád House are connected to it and to the villages of the region. Lajos Varga wrote a poem about the history of the Saint Margarete Chapel standing on top of the mountain. Next to the chapel, hermits lived from the 18th century to the middle of the 20th century. In the end of the 1920s, a man from the village Bocsárlapujtő, Pál Boroznaki introduced the folk ritual connected to the death, burial and ascension of Virgin Mary. As a result of this, the mountain became a place of pilgrimage and the sacred mountain of the region.